

Ο ιστορικός κύκλος του Οκτώβρη δεν έχει κλείσει ακόμη

του Σάββα Μιχαήλ

*ομιλία για την 90^η επέτειο της Σοσιαλιστικής Επανάστασης του Οκτώβρη του 1917, Μόσχα –
Λένινγκραντ – Αθήνα. Νοέμβριος 2007*

1. Μετά τον Οκτώβρη του 1917 τίποτα στον κόσμο δεν μπορεί να είναι το ίδιο πάλι.

Ακόμα και αν η Σοβιετική Ένωση, το πρώτο νικηφόρο αποτέλεσμα του επαναστατικού σεισμού που συγκλόνησε τον κόσμο, κατέρρευσε πριν από 16 χρόνια, είναι αδύνατον να επιστρέψουμε στις πριν το 1917 παγκόσμιες συνθήκες. Αυτό το μεγαλειώδες Συμβάν δεν είναι μόνο ένα κεφάλαιο στην Ρώσικη ιστορία. Διέκοψε την πορεία της ανθρώπινης Ιστορίας και εγκαινίασε μια νέα εποχή μετάβασης, γεμάτη από ζιγκ ζαγκ, άλματα προς τα εμπρός, οπισθοδρόμηση, επικές μάχες και πικρές τραγωδίες.

Αυτή η εποχή είναι, όπως είχε πει ο Τρότσκι, «η πατρίδα μας μέσα στο χρόνο»¹. Δεν εξαφανίστηκε ξαφνικά το 1991, με την άδοξη υποστολή της κόκκινης σημαίας στο Κρεμλίνο, από ένα γραφειοκρατικό παλινρθωτικό καθεστώς σε αποσύνθεση που διευθύνονταν από κάποιον Μπόρις Γιέλτσιν. Αυτοί που βιάστηκαν να ευαγγελιστούν το τέλος όχι μόνο μιας εποχής πολέμων και επαναστάσεων αλλά της ίδιας της Ιστορίας πολύ σύντομα έγιναν θύματα της Ιστορίας και ο περίγελως των πάντων.

Η νικηφόρα σοσιαλιστική επανάσταση στη Ρωσία τον Οκτώβριο του 1917 ήταν ένα **παγκόσμιο**, όχι απλά ένα ρωσικό, γεγονός. Οι παγκόσμιες διαστάσεις του δεν εξαντλούνται μόνο στον διεθνή του αντίκτυπο. Έχει μια παγκόσμια γένεση, μια παγκόσμια δυναμική, μια ιδιαίτερη ανάπτυξη που καθορίζεται, τελικά, από τις κυρίαρχες τάσεις της παγκόσμιας ιστορικής διαδικασίας.

Με άλλα λόγια: χωρίς την εγκαθίδρυση του παγκόσμιου καταμερισμού της εργασίας και της παγκόσμιας αγοράς, χωρίς την είσοδο του καπιταλισμού στο τελικό του στάδιο, της ιμπεριαλιστικής παρακμής, χωρίς την σύγκρουση ανάμεσα στον παγκόσμιο χαρακτήρα των μοντέρνων παραγωγικών δυνάμεων με τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και το Έθνος – Κράτος που οδηγήσει σε μια παγκόσμια πολεμική πυρκαγιά, η Οκτωβριανή Επανάσταση είναι αδιανόητη.

Η Οκτωβριανή Επανάσταση έδωσε νικηφόρα έκφραση στις βαθύτερες ανάγκες της παγκόσμιας ιστορικής ανάπτυξης που συγκρούονται με τα όρια του παρηκμασμένου καπιταλιστικού συστήματος. Ανοίξε μια νέα εποχή και απέδειξε, στο πεδίο της ταξικής μάχης, ότι πρόκειται για μια εποχή μετάβασης από την τελευταία ανταγωνιστική ταξική κοινωνία σε μια αταξική κοινωνία, στον

παγκόσμιο κομμουνισμό. Το να αποκαλέσεις αυτή την μεγαλειώδη ιστορική αναταραχή, που αφορά εκατοντάδες εκατομμύρια και την ίδια την μοίρα της ανθρωπότητας, ένα «Μπολσεβίκο πραξικόπημα», ή μια «συνωμοσία», όπως πολλοί απολογητές του καπιταλισμού και παλιοί ψυχροπολεμικοί επαναλαμβάνουν με την ευκαιρία της 90^{ης} επετείου της Ρώσικης Επανάστασης, καταδεικνύει μόνο την χρεοκοπία της αστικής σκέψης, την ολοκληρωτική της ανικανότητα, να κατανοήσει τις ιστορικές διαδικασίες σήμερα, τον φόβο της μπροστά στην Ιστορία που αντιτίθεται στο σύστημα που - η ίδια η αστική σκέψη - υπερασπίζεται. Δεν δυσφημείς τα φαντάσματα αν δεν φοβάσαι ότι είναι ακόμα ζωντανά.

Με έναν αρνητικό τρόπο, η αντι-κομμουνιστική, αντι-ιστορική εκστρατεία το 2007, επιβεβαιώνει ότι ο Κόκκινος Οκτώβρης δεν ανήκει μόνο στο παρελθόν και στη Ρωσία αλλά στο μέλλον και στην ανθρωπότητα.

2 . Η έμφαση στον αποφασιστικό ρόλο του παγκόσμιου παράγοντα για το Συμβάν του 1917, είναι μεθοδολογικά απαραίτητη και πολιτικά ζωτική για να κατανοήσουμε την αντιφατική ιστορική διαδικασία μέχρι σήμερα. Ο τονισμός της πρωταρχικότητας του Παγκόσμιου δεν περιορίζει την ιστορική ιδιαιτερότητα της Ρωσίας. Οι εθνικές ιδιαιτερότητες προκύπτουν μέσα από μια μη γραμμική ανισόμερη και συνδυασμένη ιστορική ανάπτυξη και δεν μπορούν να διαλυθούν μέσα σε μια αφηρημένη καθολικότητα. Στην περίπτωση της Ρωσίας, οι συγκεκριμένες ιδιαιτερότητές της την έκαναν τον πιο ευάλωτο «κρίκο στην διεθνή αλυσίδα του ιμπεριαλισμού», για να χρησιμοποιήσουμε τους γνωστούς όρους του Λένιν. Αλλά, το 1917, όπως είπε πάλι ο μεγάλος Μπολσεβίκος ηγέτης, **δεν ήταν μόνο ένας εθνικός κρίκος που έσπασε, αλλά η ίδια η διεθνής αλυσίδα.**

Το «σπάσιμο της αλυσίδας» δεν έχει το νόημα μιας αυτόματης κατάρρευσης και διάλυσης ολόκληρου του αλληλοσυνδεδεμένου συστήματος του παγκόσμιου καπιταλισμού. Σημαίνει ότι υπήρχαν **παγκόσμιοι όροι** που καθόρισαν την τοπική κατάρρευση του καπιταλισμού. Το **παγκόσμιο** καθορίζει το **τοπικό**, το **καθολικό προσδιορίζει το μερικό**. Και αντίστροφα, η συστημική αλλαγή στο μερικό, η γέννηση ενός νέου τρόπου παραγωγής, που μπορεί να φτάσει σε ωριμότητα και να ολοκληρωθεί μόνο σε παγκόσμια κλίμακα, εισάγει αλλαγές στο όλο. Υπάρχει μια σύνθετη διαλεκτική διασυνδέσεων και αλληλοεπιδράσεων ανάμεσα στις παγκόσμιες τάσεις και τις διαδικασίες στη χώρα του Οκτώβρη.

Η Ρωσική Επανάσταση, πρώτα-πρώτα, δεν ήταν μια μεμονωμένη περίπτωση. Μετά τον πόλεμο ακολούθησε μια επαναστατική παλίρροια στην Ευρώπη και διεθνώς, από την Ρωσία, την Ουγγαρία, τη Βαυαρία, τη Γερμανία και την Ιταλία μέχρι τις καταπιεσμένες αποικίες των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων.

Η ιστορική ανάπτυξη συγκεκριμένων αντικειμενικών και υποκειμενικών όρων στην Ρωσία την

έκαναν να είναι η σκηνή της πρώτης νικηφόρας πράξης της παγκόσμιας σοσιαλιστικής επανάστασης. Οι ήττες της παγκόσμιας επανάστασης που ακολούθησαν, την απομόνωσαν, με τραγικές συνέπειες, τόσο για την Ρωσία όσο και για τον κόσμο.

Η διεθνιστική πρωτοπορία της Επανάστασης, το Μπολσεβίκο Κόμμα με ηγέτες τον Λένιν και τον Τρότσκι, σε αυτές τις αξέχαστες μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο, δεν είχαν ποτέ προσχωρήσει στην αντιδραστική «θεωρία του σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα», μια αντιδραστική «θεωρία» που διατυπώθηκε από τον δεξιό Σοσιαλδημοκράτη Vollmar και αργότερα, το 1924, υιοθετήθηκε από τους Μπουχάριν και Στάλιν ως το κεντρικό δόγμα μιας συντηρητικής γραφειοκρατικής ελίτ που αναπτύχθηκε και παγίωσε την προνομιούχα θέση της στη κορυφή του απομονωμένου πρώτου εργατικού κράτους, σε μια κυρίαρχα αγροτική Σοβιετική Ρωσία, ερημωμένη από τον ιμπεριαλιστικό και τον εμφύλιο πόλεμο. Αυτό το δόγμα κινητοποιήθηκε ενάντια στις αρχικές διεθνείς προοπτικές της Οκτωβριανής Επανάστασης, όπως προσδιορίστηκαν από την Διαρκή Επανάσταση του Τρότσκι, και έγινε ο θεωρητικός ακρογωνιαίος λίθος του σταλινισμού και των απολογητών του, παλαιών και νέων.

Η πρώτη μετεπαναστατική, προ-σταλινική περίοδος 1917-1924 δεν ήταν άψογη. Δεν υπάρχει ανάγκη για εξιδανικεύσεις, και ο Λένιν ήταν ο τελευταίος που δεν θα έκανε κριτική. Όπως είπε ο ίδιος, «κάναμε όλα τα λάθη που ήταν δυνατόν να γίνουν». Ήταν καιροί τρομεροί, απελπισμένοι. Αλλά τα μέτρα απελπισίας για επιβίωση ποτέ δεν παρουσιάστηκαν με ένα εξιδανικευμένο απολογητικό τρόπο. Αρχικά, η απελπισία δρούσε και σαν μια κινητήρια δύναμη για μια επαναστατική συγκεκριμένη Ουτοπία, όπως μπορούμε να το δούμε σε κείμενα του Τρότσκι, του Μαγιακόφσκι και του Πλατόνοφ. Στις μέρες μας, αυτό το ιδιαίτερο σημείο επισημαίνεται σε ένα πρόσφατο δοκίμιο του Σλοβένου φιλόσοφου Slavoj Zizek.² Ο Zizek σκιαγραφεί την δραματική διαχωριστική γραμμή που διαχωρίζει τον Λένιν από τον Στάλιν: «Η μετατόπιση από τον Λένιν στον Σταλινισμό είναι εδώ ξεκάθαρο και εύκολο να καθοριστεί: Ο Λένιν είχε αντιληφθεί την κατάσταση ως απελπιστική, απρόσμενη αλλά ταυτόχρονα σαν μια εξαιρετική κατάσταση που έπρεπε να χρησιμοποιηθεί δημιουργικά για νέες πολιτικές επιλογές. Με την έννοια του "σοσιαλισμού σε μια χώρα", ο Στάλιν ομαλοποίησε ξανά την κατάσταση εντάσσοντάς την εκ νέου σε μια γραμμική διαδικασία ανάπτυξης "σταδίων" [...]. Τον καιρό του Λένιν, η τρομοκρατία αναγνωρίστηκε ανοιχτά [...] ενώ τον καιρό του Στάλιν, η συμβολική θέση της τρομοκρατίας άλλαξε –η τρομοκρατία μετατράπηκε σε ένα δημόσιο, μη αναγνωρισμένο, άσεμνο σκιερό συμπλήρωμα των ομιλιών των δημόσιων αξιωματούχων». Οι Μεγάλες Εκκαθαρίσεις ήρθαν αφού υιοθετήθηκε το "πιο δημοκρατικό Σύνταγμα στον κόσμο", το 1936, διακηρύσσοντας την "τελική και ολοκληρωτική νίκη του Σοσιαλισμού", σε μια μόνο χώρα φυσικά.

Μόνο από την θέση της προτεραιότητας της παγκόσμιας ανάπτυξης του καθολικού, από την σκοπιά της Διαρκούς Επανάστασης, μπορούμε να κατανοήσουμε, χωρίς δαιμονοποιήσεις ή

εξιδανικεύσεις και απολογητικούς μύθους σαν την «προσωπολατρεία», τις αντιφάσεις στις οποίες περιπλέχτηκε η Οκτωβριανή επανάσταση και η χώρα των Σοβιέτ, την επιδείνωση και την πορεία μέσα από πολλά ζγκ ζγκ, οπισθοδρομήσεις, εκτινάξεις προς τα μπρος, επικές νίκες, τραγωδίες, νέες ελπίδες και απογοητεύσεις, απογειώσεις στο Διάστημα και ανώμαλες προσγειώσεις στη τελμάτωση και, τέλος, την κατολίσθηση, την κατάρρευση και αποσύνθεση.

Αφετηρία είναι η θεμελιώδης αντίφαση ανάμεσα στον παγκόσμιο χαρακτήρα των μοντέρνων παραγωγικών δυνάμεων και στον εθνικό χαρακτήρα της σοσιαλιστικής οικδόμησης.³

Καθώς η διαδικασία μετάβασης μπλοκαρίστηκε από την ιμπεριαλιστική περικύκλωση και πίεση, οι ήττες του διεθνούς επαναστατικού κινήματος και η απομόνωση, η ανάπτυξη της γραφειοκρατίας και των γραφειοκρατικών ολέθριων σφαλμάτων στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική, όλες οι παράγωγες αντιφάσεις οξύνθηκαν: η αντίφαση α) ανάμεσα στην υψηλή μορφή παραγωγικών σχέσεων που εγκαθίδρυσε η Οκτωβριανή επανάσταση και στις ανεπαρκείς, χαμηλού επιπέδου, παραγωγικές δυνάμεις στην καθυστερημένη αγροτική χώρα, β) ανάμεσα στη μη καπιταλιστική μορφή παραγωγής και τους αστικούς κανόνες διανομής γ) ανάμεσα στην παραγωγή και ανταλλαγή ή ανάμεσα στο Σχέδιο και τις χρηματικές –εμπορευματικές σχέσεις, δ) ανάμεσα στην παραγωγή και κατανάλωση.⁴

3. Πολύ συχνά, μια έρευνα για τις συγκεκριμένες αντιφάσεις και την λογική τους αποφεύγεται και υποκαθίσταται από στατικές φόρμουλες επικεντρωμένες κυρίως στη νομική πλευρά των σχέσεων ιδιοκτησίας. Για την παλιά, «ορθόδοξη» φιλοσοβιετική άποψη των σταλινικά εκπαιδευμένων από τα παλιά σοβιετικά εγχειρίδια αλλά και μεγάλου μέρους των Τροτσκιστών επίσης, η κρατική ιδιοκτησία ταυτίζεται με τον σοσιαλισμό. Για την αντίθετη αντισοβιετική «ορθοδοξία», η κρατική ιδιοκτησία θεωρούνταν η βάση του κρατικού καπιταλισμού. Και οι δύο απόψεις, αγνοώντας τη λογική των αντιφάσεων, αγνόησαν τη μετάβαση, συμπεριλαμβανομένης της κρίσης της μετάβασης, του αυξανόμενου μπλοκαρίσματός της στις σοβιετικές και σοβιετικού τύπου κοινωνίες. Για το λόγο αυτό, το αποτέλεσμα δεν είναι μόνο το αδιέξοδο των προηγούμενων ιδεολογικών αντιπαραθέσεων αλλά επίσης και η σύγχυση που βασιλεύει μετά την κατάρρευση του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού» ή του υποτιθέμενου «Κρατικού Καπιταλισμού» ή των γραφειοκρατικά παραμορφωμένων εργατικών κρατών, το 1989-91.

Μια επιστροφή στη διαλεκτική υλιστική μέθοδο που ανέπτυξε ο Μαρξ στις διαδοχικές του επεξεργασίες του ημιτελούς magnum opus του *Das Kapital (Το Κεφάλαιο)*, είναι περισσότερο αναγκαία και επίκαιρη από ποτέ. Είναι απαραίτητο να ξεκινήσει κανείς όχι από τις νομικές εκφράσεις των κοινωνικών σχέσεων αλλά από την ίδια τους την βάση, στην διαδικασία παραγωγής όπου κρύβεται το πιο «ενδόμυχο μυστικό» ανάμεσα σε κυρίαρχους και κυριαχούμενους: «Η ειδική οικονομική μορφή, με την οποία το πλεόνασμα της εργασίας αντλείται από τους άμεσους

παραγωγούς, καθορίζει τη σχέση κυρίαρχων και κυριαρχούμενων, καθώς αναπτύσσεται απευθείας από την ίδια την παραγωγή και, επιστρέφοντας, αντιδρά πάνω της σαν καθοριστικό στοιχείο. Πάνω σε αυτό, ωστόσο, θεμελιώνεται ολόκληρος ο σχηματισμός της οικονομικής κοινότητας που αναπτύσσεται από τις ίδιες τις παραγωγικές σχέσεις, και με αυτόν τον τρόπο, ταυτόχρονα, και η συγκεκριμένη πολιτική της μορφή. Είναι πάντα η άμεση σχέση των ιδιοκτητών των όρων παραγωγής με τους άμεσους παραγωγούς – μια σχέση που αντιστοιχεί πάντα σε ένα ορισμένο στάδιο ανάπτυξης των μεθόδων της εργασίας και έτσι της κοινωνική της παραγωγικότητας – η οποία αποκαλύπτει το ποιο ενδόμυχο μυστικό, την κρυμμένη βάση ολόκληρης της κοινωνικής δομής, και μαζί με αυτήν την πολιτική μορφή των σχέσεων της κυριαρχίας και εξάρτησης, με μια κουβέντα την αντίστοιχη ειδική μορφή του κράτους»⁵.

Η εργατική εξουσία των Σοβιέτ που αναδύθηκε από την Οκτωβριανή Επανάσταση κατάφερε αποφασιστικά χτυπήματα εναντίον των καπιταλιστικών σχέσεων ιδιοκτησίας και εισάγοντας σχέσεις εθνικοποιημένης ιδιοκτησίας, μεθόδους σχεδιασμού, κρατικό μονοπώλιο του εμπορίου, θέτοντας την βάση ενός νέου μη καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, σε μετάβαση προς τον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό. Με αυτόν τον τρόπο, η ειδικής οικονομική μορφή του πλεονάσματος σαν πλεόνασμα της αξίας – υπεραξία – καταργήθηκε καθώς δεν υπήρχε πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, κυριαρχία της αξιακής σχέσης ως της μορφής εκείνης που καθορίζει και διαμορφώνει τις άλλες κοινωνικές σχέσεις. Ενώ όμως ο νόμος της αξίας δεν λειτουργούσε ως ρυθμιστική αρχή στην Σοβιετική οικονομία, η τελευταία δεν απομονώθηκε από την παγκόσμια λειτουργία του νόμου της αξίας και από την παρουσία στο εσωτερικό της των χρηματικών – εμπορευματικών σχέσεων. Και τα δύο αυτά δεν μπορούν να καταργηθούν σε μια μόνο χώρα, έξω από τον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας που εξακολουθεί να βρίσκεται κάτω από την κυρίαρχη κεφαλαιακή σχέση. Η ισχυρή ανάπτυξη της σοβιετικής οικονομίας που μεταμόρφωσε την χώρα από μια πρώην καθυστερημένη αγροτική χώρα στην δεύτερη βιομηχανική υπερδύναμη του κόσμου δεν την έκανε περισσότερο ανεξάρτητη από την παγκόσμια οικονομία. Αντιθέτως, όσο περισσότερο αναπτυσσόταν η σοβιετική οικονομία τόσο μεγαλύτερη ανάγκη είχε στη πρόσβαση στους παγκόσμιους πόρους και την υψηλή τεχνολογία που έμενε κάτω από την καπιταλιστική κυριαρχία.

Η ανάπτυξη της γραφειοκρατίας επέφερε μια Θερμιδωριανή αντίδραση πάνω στο κοινωνικό έδαφος της επανάστασης, μια προσπάθεια σταθεροποίησης της κοινωνικής βάσης που έθεσε η Επανάσταση μέσα από τον πολιτικό σφετερισμό της πολιτικής εξουσίας των εργατών, την κατάργηση της σοβιετικής εργατικής δημοκρατίας και την συγκέντρωση του μονοπωλίου της πολιτικής εξουσίας στα χέρια της κομματικής – κρατικής γραφειοκρατικής ελίτ. Η σταλινική γραφειοκρατία αποτελούσε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Ο σταλινισμός είναι η θεωρία και η πράξη αυτής της προνομιάς κοινωνικής κάστας κι όχι απλώς μια βάνουση μέθοδος πολιτικής

κυριαρχίας, ένας τρόπος διοικητικής- εντολοδοτικής (κακο)διαχείρισης, ένα αρνητικό φαινόμενο περιορισμένο αποκλειστικά στο εποικοδόμημα. Κάτω από τις συγκεκριμένες συνθήκες της υποχώρησης της παγκόσμιας επανάστασης, η γραφειοκρατία, σαν ένα προϊόν της ιμπεριαλιστικής πίεσης και απομόνωσης, μετά τις ήττες του διεθνούς κινήματος, έγινε με την σειρά της ένας παράγοντας για νέες ήττες (Κίνα 1927, Γερμανία 1933, Ισπανία 1936-37 κ.λ.π.), δυναμώνοντας την απομόνωση και διογκώνοντας την κρατική μηχανή που αποξενώνονταν όλο και περισσότερο από τον εργαζόμενο πληθυσμό, και υψώνονταν σαν βοναπαρτιστικός εκτελεστικός εξουσιαστικός μηχανισμός πάνω από την κοινωνία.

Ο πιο ξεκάθαρος δείκτης της πορείας προς το Σοσιαλισμό είναι ο μαρασμός του ίδιου του Κράτους. Η τερατώδης ανάπτυξη της κρατικής μηχανής υπό τον Σταλινισμό, παρά τις αξιώσεις για το αντίθετο από τον πρώην Μενσεβίκο και τώρα Γενικό Εισαγγελέα στις Δίκες της Μόσχας Βισίνσκι, καταδεικνύει το χάσμα που χωρίζει μια μπλοκαρισμένη μετάβαση από τους ίδιους τους σκοπούς της. Τα Σοβιέτ αναδείχθηκαν σαν όργανα εργατικής αυτο-οργάνωσης, όργανα πάλης για την εργατική εξουσία, για την ταξική δικτατορία του προλεταριάτου, ενός εργατικού Κράτους του τύπου της Κομμούνας του Παρισιού, ενός μισο-κράτους, που αρχίζει να σβήνει, μιας αυτοκαταργούμενης εξουσίας και όχι σαν την αυτο-αναπαραγόμενη κυριαρχία μιας γραφειοκρατικής ελίτ.

Παρόλα αυτά, η γραφειοκρατία, δεν είχε δικά της θεμέλια στην παραγωγή. Δεν μπορούσε ποτέ να έχει μια ιδιωτική ιδιοποίηση του πλεονάσματος (δίνοντας σε αυτό την μορφή της υπεραξίας) ούτε απέκτησε έναν πλήρη έλεγχο του πλεονάσματος ή και της διαδικασίας της εργασίας. Ο έλεγχος ασκήθηκε από μια συγκεντρωτική μηχανή, όπου ο κάθε γραφειοκράτης είχε μια ασταθή, επισφαλή θέση. Η γραφειοκρατία ποτέ δεν απέκτησε την ομοιογένεια ή την σταθερότητα μιας τάξης με καθορισμένη θέση στις σχέσεις παραγωγής. Ο γραφειοκρατικός έλεγχος πάνω στο πλεόνασμα και στην διανομή, χρησιμοποίησε, κάτω από διαφορετικές συνθήκες, διαφορετικές μεθόδους, την άμεση βία (τον καιρό του Στάλιν), διοικητικές μεθόδους (τον καιρό του Χρουνστσώφ) ή διαπραγματεύσεις (τον καιρό του Μπρέζνιεφ), ανάμεσα στο κέντρο και τις περιφερειακές μονάδες ή ανάμεσα στη διοίκηση και την εργατική κολλεκτίβα, που έλεγχε μερικώς τη διαδικασία της εργασίας.⁶ Οι εργάτες αποξενώθηκαν από αυτό τον γραφειοκρατικό μηχανισμό του κρατικού ελέγχου πάνω στο πλεόνασμα αλλά δεν πουλούσαν την εργατική τους δύναμη σαν εμπόρευμα. Δεν υπήρχε αγορά εργασίας ή αγορά κεφαλαίου και η ζωντανή συγκεκριμένη εργασία δεν ήταν υποταγμένη στην νεκρή, αφηρημένη εργασία, στην σχέση της αξίας. Με αυτή την έννοια δεν υπήρχε καπιταλιστική εκμετάλλευση.

Το Σοβιετικό εργοστάσιο δεν μπορεί να ταυτιστεί με το Φορντιστικό -Ταιϋλοριστικό υπόδειγμα. Οι αρχικές επικλήσεις, ακόμα και από τον Λένιν, για την εισαγωγή Ταιϋλοριστικών μεθόδων προκειμένου να αυξηθεί η βιομηχανική παραγωγή, κατανοούνται στα τότε απελπιστικά πλαίσια .

Αλλά μια πραγματική φορντιστική-ταιϋλοριστική οργάνωση της βιομηχανίας απαιτεί έναν εφεδρικό στρατό ανέργων και τα χρήμα σαν κίνητρο και μορφή κοινωνικού ελέγχου. Και τα δύο αυτά απουσίαζαν από την σοβιετική κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη.⁷

Παρόλα αυτά οι όροι δυνατότητας μιας μετάβασης δεν ταυτίζονται με την ενεργό πραγματικότητά της. Η μετάβαση στον σοσιαλισμό / κομμουνισμό απαιτεί όχι απλώς την κατάργηση της ειδικής οικονομικής μορφής του πλεονάσματος ως υπεραξίας αλλά και την υπέρβαση του διαχωρισμού ανάμεσα στην αναγκαία εργασία και υπερεργασία, την αντιστροφή ολόκληρης της σχέσης και την μετατροπή του πλεονάσματος σε αναγκαίο προϊόν όπως ο Μαρξ τονίζει στα *Grundrisse* (Οικονομικά Χειρόγραφα του 1857 – 1858).⁸ Η μετάβαση στον κομμουνισμό δεν εξαντλείται στην κατάργηση του «κλεμμένου αλλότριου χρόνου εργασίας», με την μορφή της υπεραξίας ως βάσης του κοινωνικού πλούτου, όπως στον καπιταλισμό. Απαιτεί μια κοινωνία όπου «το **πλεόνασμα της εργασίας των μαζών** έχει πάψει να είναι η συνθήκη για την ανάπτυξη του γενικού πλούτου, όπως ακριβώς η **μη εργασία για τους λίγους** έχει πάψει να είναι η συνθήκη για την ανάπτυξη των γενικών δυνατοτήτων του ανθρώπινου μυαλού. Σαν αποτέλεσμα, η παραγωγή που βασίζεται στην ανταλλακτική αξία καταρρέει και η ίδια η άμεση υλική παραγωγική διαδικασία απαλλάσσεται από τις μορφές της ανέχειας και του ανταγωνισμού. **Η ελεύθερη ανάπτυξη των ατόμων και επομένως όχι η μείωση του αναγκαίου χρόνου εργασίας ως προϋπόθεση της υπερεργασίας, αλλά γενικά η μείωση της αναγκαίας εργασίας της κοινωνίας σε ένα μίνιμουμ, ώστε να υπάρχει καλλιτεχνική, επιστημονική και λοιπή ανάπτυξη των ατόμων, μπορούν να γίνουν δυνατά με την απελευθέρωση του χρόνου και την παραγωγή των μέσων για όλα αυτά.»⁹**

Ενώ τα στοιχεία της αναμονής ενός τέτοιου μέλλοντος μπορούν να βρεθούν στην Σοβιετική κοινωνία, ακόμα και στις σκοτεινές της στιγμές, ακόμα και σε μια διαστρεβλωμένη μορφή, η μετάβαση σε αυτό το μέλλον μπλοκαρίστηκε. Κατ' αρχήν, η απομόνωση από τις παγκόσμιους πόρους που είναι προϋπόθεση για να επιτευχθεί το απαραίτητο υψηλό επίπεδο των παραγωγικών δυνάμεων, το απέτρεψε. Δεύτερον, η γραφειοκρατία λειτούργησε όλο και περισσότερο σαν ένας μηχανισμός μπλοκαρίσματος. Δεν μπορεί να υπάρξει επαρκής σχεδιασμός χωρίς την ανατροφοδότηση(feedback) και την ενεργό συμμετοχή των ίδιων των εργατών στην διοίκηση και στον έλεγχο της παραγωγής σε όλα τα επίπεδα. Η δημοκρατία των εργατικών Σοβιέτ δεν ήταν μια φιλελεύθερη φαντασία αλλά μια τρομερή ανάγκη για να αντεπεξέλθουν και να αντιμετωπίσουν πραγματικές αντιφάσεις στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Το βάθεμα της αντίφασης ανάμεσα στην κοινωνικοποίηση της παραγωγής και στην αποξένωση των άμεσων παραγωγών από τα βασικά μέσα ελέγχου, από τον κεντρικό κρατικό μηχανισμό διοίκησης, από όλους τους θεσμοποιημένους κανόνες της κοινωνικής ζωής, οδήγησαν την παραγωγικότητα και την αποδοτικότητα σε μόνιμη πτώση, παρόλες τις αρχικές και μερικές επιτυχίες. Καθώς το εκτατικό στάδιο της εκβιομηχάνισης

ήταν ήδη ξεπεραστεί ένα ποιοτικό, στάδιο εντατικής οικονομικής ανάπτυξης απαιτούσε μεθόδους που η γραφειοκρατία τις φοβόταν και έτσι τις πολέμησε: την χρήση, όπως είπε ο Τρότσκι, τόσο ενός «μακρού μοχλού», παρέμβασης σε διεθνή κλίμακα στη βάση του προλεταριακού διεθνισμού όσο και ενός «βραχέος μοχλού» στο εσωτερικό, μιας αποδοτικής οικονομικής σχεδιασμένης πολιτικής βασισμένης στην εργατική ενεργητική συμμετοχή, το έλεγχο και την δημοκρατία των άμεσων παραγωγών.

Διεθνώς, η γραφειοκρατία του Κρεμλίνου συνεργάστηκε με τον ιμπεριαλισμό, στο όνομα της «ειρηνικής συνύπαρξης» και τον βοήθησε να εξουδετερώσει τις επαναστατικές κρίσεις που εμφανίστηκαν στην Ευρώπη, ειδικά στην Γαλλία, την Ιταλία, την Πορτογαλία κ.λ.π. την περίοδο 1968 – 1977. Αυτό το επαναστατικό κύμα που θυσιάστηκε στον βωμό του διαχωρισμού της Ευρώπης στην Γιάλτα, ήταν επίσης η τελευταία ευκαιρία να σπάσει η απομόνωση της Σοβιετικής Ένωσης και να ανανεωθεί σε σοσιαλιστικές βάσεις ολόκληρο το αποκαλούμενο «σοσιαλιστικό στρατόπεδο», το οποίο συγκλονίζονταν από την κρίση στην Τσεχοσλοβακία και την Πολωνία.

Στο εσωτερικό, μια επιστροφή στην μαζική καταπίεση όπως το 1930 ήταν αδύνατη. Οι μέθοδοι διοικητικών εντολών α λα Χρουστσώφ και οι γραφειοκρατικές διαπραγματεύσεις ήταν ανεπαρκείς. Η στασιμότητα του Μπρέζνιεφ ήταν αβάσταχτη και καταστρεπτική, έτσι κι η γραφειοκρατία, κάτω από την συνδυασμένη πίεση τόσο από το αλλαγμένο διεθνές περιβάλλον όσο και από την απειλή της εργατικής αφύπνισης, έτεινε όλο και περισσότερο να βρει διεξόδους στα ανοίγματα στις δυνάμεις της αγοράς. Η τάση ήταν πάντα παρούσα: μπορεί να βρεθεί στα «Οικονομικά προβλήματα του Σοσιαλισμού» από τον Στάλιν, στις προτάσεις του Μπέρια αμέσως μετά τον θάνατο του Στάλιν, στις μεταρρυθμίσεις των Χρουστσώφ, Λίμπερμαν και Κοσύγκιν μέχρι το τέλος του καθεστώτος με τον Γκορμπατσώφ. Καθώς καμιά επαναστατική λύση δεν δόθηκε από τα κάτω, από την εργατική τάξη, το άνοιγμα στην αγορά μιας οικονομίας που ήταν ήδη σε αποσύνθεση, οδήγησε στην κατάρρευση του 1991 και την ανοιχτή στροφή προς την καπιταλιστική παλινόρθωση.

4. Μήπως έχει φτάσει στο (απ)αίσιο τέλος του το ιστορικό δράμα; Ο κύκλος που άνοιξε με την Οκτωβριανή Επανάσταση, μήπως, έχει κλείσει οριστικά;

Η απάντηση της συντριπτικής πλειοψηφίας – από τους καπιταλιστές μέχρι τους σταλινικούς, που πιστεύανε ότι μια «ολοκληρωτική και τελική νίκη του Σοσιαλισμού» είχε μεν επιτευχθεί το 1936 αλλά που κάποιοι πράκτορες του ιμπεριαλισμού κατάφεραν αργότερα να ανατρέψουν, και μέχρι το μεγαλύτερο μέρος της αντι-σταλινικής αριστεράς, συμπεριλαμβανομένης της πλειοψηφίας των Τροτσκιστών – είναι «ναι». Θα υποστηρίξουμε, μαζί με τους συντρόφους μας, της Συντονιστικής Επιτροπής για την Επανίδρυση της Τέταρτης Διεθνούς (ΣΕΤΔ), ένα ασυμβίβαστο «ΟΧΙ».

Υπάρχει, κατ'αρχήν, ένα ερώτημα : για δεκαετίες μετά το 1917, ο παγκόσμιος καπιταλισμός,

βάσιζε τις προσδοκίες του για την λύση των ιστορικών του προβλημάτων, στο ξεπέραςμα της κρίσης και στο άνοιγμα μιας νέας περιόδου ιστορικής ανόδου πάνω στην προοπτική και την στρατηγική της επανακατάκτησης των τεράστιων εκτάσεων από την Πράγα ως το Βλαδιβοστόκ όπου το κεφάλαιο είχε απαλλοτριωθεί. Τώρα, που τα όνειρά τους φαίνεται να πραγματοποιούνται, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, την ενσωμάτωση του μεγαλύτερου μέρους της Ανατολικής Ευρώπης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τον άγριο καλπασμό της Κίνας πάνω σε καπιταλιστικές γραμμές, γιατί, η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση βρίσκεται σε τέτοια κρίση, που ξαναφέρει το φάσμα μιας οικονομικής καταστροφής όπως εκείνης της δεκαετίας του 1930, την ίδια στιγμή που η «μόνη υπερδύναμη που έμεινε στον κόσμο», ο ιμπεριαλισμός των ΗΠΑ, αντιμετωπίζει το φάσμα ενός νέου Βιετνάμ στο τέλμα του Ιράκ; Γιατί, η κατάρρευση του ιστορικού εχθρού δεν αναζωογόνησε τον καπιταλισμό ώστε να επιτύχει, τουλάχιστον, την επανασταθεροποίηση και την επέκτασή του;

Η ανθρωπότητα πλήρωσε, σίγουρα πολύ ακριβά, μέχρι τώρα, την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, με τους συνεχείς πολέμους που διεξάγει ο ιμπεριαλισμός. Ωστόσο, όμως, αυτές οι καταστροφές δεν έδωσαν στον καπιταλισμό το ελιξίριο της νεότητας για να ξεπεράσει τα γηρατιά του. Ο κύκλος του Οκτώβρη δεν έχει κλείσει ακόμη, γιατί η εποχή της καπιταλιστικής παρακμής που τον έκανε δυνατό και της οποίας την φύση αποκάλυψε ο Οκτώβρης, εγκαινιάζοντας την μετάβαση στον παγκόσμιο κομμουνισμό, είναι ακόμα παρούσα. Βρισκόμαστε ακόμα σε μια παρατεταμένη ιστορική μετάβαση γεμάτη σπασμούς και το μέλλον, όπως ο Αμερικανός Μαρξιστής φιλόσοφος Bertell Ollman έχει πει¹⁰, είναι ταυτόχρονα ανοιχτό και αναγκαίο.

Το μεγαλύτερο επίτευγμα της χρηματιστικής παγκοσμιοποίησης ήταν να πετύχει την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Την ίδια στιγμή, όμως παγκοσμιοποίησε όλες τις άλυτες αντιφάσεις του καπιταλισμού, προκαλώντας διαδοχικά χρηματιστηριακά σοκ μέχρι και την πρόσφατη διεθνή αναταραχή, μετά την καταστροφή της Αμερικανικής ενυπόθετων δανείων υψηλού ρίσκου στην αγορά ακινήτων των ΗΠΑ. Παγκόσμιες διαδικασίες και τάσεις του παρακμάζοντος καπιταλισμού επικαθορίζουν την διαδικασία καπιταλιστικής παλινόρθωσης, άλλοτε επιταχύνοντας κι άλλοτε καθυστερώντας την, περιπλέκοντας, παρεμποδίζοντας, εκτινάζοντας και παραλύοντάς την. Βρισκόμαστε, για ακόμα μια φορά, στο πρώτο τετράγωνο: το παγκόσμιο αποφασίζει για το τοπικό, συμπεριλαμβανομένης και της την πρώην Σοβιετικής Ρωσίας.

«Μην δίνεται ολοκληρωμένο ορισμό σε μian ανολοκλήρωτη διαδικασία» είχε προειδοποιήσει ο Τρότσκι ¹¹ όλους τους Μαρξιστές, συμπεριλαμβανόμενων και των ομοϊδεατών του. Αυτό ήταν αλήθεια τότε, όταν όλοι έτρεχαν να ονομάζουν την Σοβιετική Ένωση «σοσιαλιστικό κράτος» ή να την καταδικάσουν σαν «αστικό», «κρατικο-καπιταλιστικό», «γραφειοκρατικό κολλεκτιβιστικό», «ολοκληρωτικό», «σοσιαλ-ιμπεριαλιστικό» κλπ. Κράτος. Αυτό, δεν είναι λιγότερο αληθινό τώρα.

Το πρώτο στάδιο της μετάβασης, ή μάλλον της οπισθοδρόμησης πίσω στον καπιταλισμό, άρχισε με την «θεραπεία σοκ» το 1992 και συνεχίστηκε με αλλεπάλληλα κύματα μαζικής κλοπής της δημόσιας περιουσίας, καλυμμένης με το καλλωπιστικό όνομα «ιδιωτικοποιήσεις». Αλλά τελείωσε άσχημα με το χρεοστάσιο της Ρωσίας, τον Αύγουστο του 1998, μετά τον διεθνή χρηματιστικού τυφώνα που ακολούθησε το κραχ στην Ασία το 1997. Ήταν και πάλι ένα διεθνές σοκ που απέδειξε πόσο εύθραυστα και ευάλωτα ήταν τα αποτελέσματα της παλινρθωτικής διαδικασίας. Από αυτήν την αποτυχία της παλινρθωτικής διαδικασίας, υπό την ώθηση της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης, μια νέα ομάδα της κυρίαρχης ελίτ γύρω από τον Πούτιν ήρθε στην εξουσία.

Παρόλη την ανάπτυξη του κράτους και του συγκεντρωτισμού μετά το 2000, οι νέοι νόμοι που εισήχθησαν από το καθεστώς Πούτιν, ειδικά ο Εργατικός Κώδικας, η «χρηματική αποζημίωση» των συντάξεων που προκάλεσε την μαζική κινητοποίηση τον Ιανουάριο του 2005, η διάλυση των επιδοτούμενων κοινωνικών υπηρεσιών κ.λ.π. είναι σημαντικά βήματα προς τον κεντρικό στόχο της καπιταλιστικής παλινόρθωσης: την επαν-εμπορευματοποίηση της ικανότητας για εργασία του πρώην σοβιετικού εργατικού δυναμικού. Με ένα αρνητικό τρόπο, η αναγκαιότητα τέτοιων νόμων δείχνουν ότι το πλεόνασμα δεν έχει ακόμα κατακτήσει την ιδιαίτερη μορφή της υπεραξίας. Ενώ με τον υπάρχοντα κατακερματισμό των μισθών και αμοιβών σε όλες τις περιοχές αυτής της τεράστιας χώρας, καμιά ομογενοποιημένη, αφηρημένη εργασία δεν έχει ακόμα γίνει η κυρίαρχη αξιακή σχέση που διαμορφώνει όλες τις άλλες σχέσεις στη παραγωγή και την κυκλοφορία.

Η ΣΕΤΔ σε μια πρόσφατη Διακήρυξη της Διεθνούς Γραμματείας της¹² για την παγκόσμια κατάσταση, αναλύει τις τρέχουσες αλλαγές με τον παρακάτω τρόπο: «Το καθεστώς του Πούτιν υποχρεώθηκε να επανεθνικοποιήσει τους στρατηγικούς τομείς της οικονομίας, ειδικά τον τομέα της ενέργειας και να αναζωογονήσει ορισμένες βιομηχανίες. Ωφελήθηκε πολύ από την αστρονομική αύξηση των τιμών του πετρελαίου την περίοδο 2000-2006, για να φτιάξει το Ταμείο Σταθεροποίησης και να ξεπληρώσει το εξωτερικό χρέος της χώρας, να πληρώσει καθυστερούμενες συντάξεις και να συσσωρεύσει χρήματα για μελλοντικά οικονομικά σοκ. Η τεράστια ανάπτυξη του Κράτους κάτω από την επίβλεψη της KGB, τώρα FSB, είναι το προϊόν των εξωτερικών πιέσεων του διεθνούς χρηματιστηριακού κεφαλαίου και των εσωτερικών πιέσεων από την αποσύνθεση της κοινωνικής οικονομικής ζωής. Αλλά η κρατικοποίηση των στρατηγικών τομέων της οικονομίας, συνδυασμένη με χτυπήματα σε ορισμένες ολιγαρχίες δεν σημαίνει επιστροφή πίσω στην προ 1991 σοβιετική περίοδο, ακόμα και αν σοβιετικές σταλινικές μορφές διακυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένων των παντοδύναμων μυστικών υπηρεσιών, χρησιμοποιούνται για άλλους σκοπούς : να σταθεροποιήσουν την οικονομία και να την κάνουν να λειτουργήσει με καπιταλιστικό τρόπο. Κανένα σημαντικό μέρος του Ταμείου Σταθεροποίησης δεν χρησιμοποιήθηκε για την ανανέωση της υποδομής ή για κοινωνικές υπηρεσίες για τον λαό. Το βασικό μέλημα ήταν να πληρωθούν οι διεθνείς τραπεζίτες και να επιτευχθεί η ευθυγράμμιση με το απαιτητικό περιβάλλον

του παγκόσμιου χρηματιστηριακού κεφαλαίου. Ο συνδυασμός μιας οικονομίας εξαγωγής πετρελαίου και πρώτων υλών με την προσαρμογή στο διεθνές χρηματιστηριακό κεφάλαιο δεν είναι ένας δρόμος για τον Σοσιαλισμό, ούτε καν για την εθνική κυριαρχία όπως ισχυρίζεται ο Πούτιν. Οι ανισότητες ανάμεσα σε διάφορες περιοχές έχουν μεγαλώσει και μόνο μια ελίτ, ειδικά στην Κεντρική Περιοχή της Ομοσπονδίας γύρω από την Μόσχα, έχει επωφεληθεί από την οικονομική ανάκαμψη. Το αυταρχικό καθεστώς του Πούτιν εξακολουθεί να είναι ο εχθρός του λαού που πρέπει να πολεμηθεί και να ηττηθεί από τις μάζες. Αλλά αυτή η μάχη δεν έχει τίποτα κοινό με τους στόχους και τις συνωμοσίες των ολιγαρχών ή με τους φιλοκαπιταλιστές φιλελεύθερους γύρω από τον Κασπάρωφ, τον Γιαβλίνσκι κ.λ.π. Η διαχωριστική γραμμή δεν είναι ανάμεσα στα φιλο-Πούτιν και αντι-Πούτιν στρατόπεδα αλλά είναι η ταξική γραμμή υπέρ ή ενάντια της καπιταλιστικής παλινόρθωσης. Η σωτηρία των εργατικών και λαϊκών μαζών από την ερήμωση της καπιταλιστικής παλινόρθωσης και από τη μετατροπή της χώρας σε μια ημι-αποικία, πηγή πρώτων υλών για την Δύση και υπηρέτη του διεθνούς χρηματιστηριακού κεφαλαίου, βρίσκεται στον δρόμο της οργάνωσης και της κινητοποίησης της εργατικής τάξης, της νεολαίας και όλων των καταπιεσμένων για την ήττα των παλινρθωτικών δυνάμεων, με επαναστατικά μέσα, στην βάση ενός γνήσιου σοσιαλιστικού προγράμματος και μιας διεθνιστικής προοπτικής. Το μέλλον της Ρωσίας και όλων των χωρών του πρώην Σοβιετικού μπλοκ (συμπεριλαμβανομένης της Κίνας) θα τεθεί στον αγώνα της διεθνούς αρένας».

Ο ιστορικός κύκλος που άνοιξε πριν από 90 χρόνια στην Ρωσία δεν έχει κλείσει ούτε για τον κόσμο ούτε για την ίδια την γη του Οκτώβρη. Η εποχή των πολέμων και των επαναστάσεων και ένα νέο κύμα λαϊκών εξεγέρσεων και κοινωνικών αγώνων, διεθνώς, από την Λατινική Αμερική μέχρι την Μέση Ανατολή και στην ίδια την Ευρώπη, καταδεικνύουν την αλήθεια που οι κυρίαρχοι του κόσμου προσπαθούν να κρύψουν: όχι μόνο ο ιστορικός κύκλος του Οκτώβρη δεν έχει κλείσει αλλά ανοίγει ένας νέος κύκλος προς έναν παγκόσμιο Οκτώβρη!

25 Οκτωβρίου 2007

Σημειώσεις

¹ Λέων Τρότσκι, *Moya Zhizn* (Η Ζωή μου), Irkutsk 1991

² Slavoj Zizek, *Trotsky's Terrorism and Communism, or, Despair and Utopia in the turbulent year of 1920*

³ Λέων Τρότσκι, *Towards Socialism or Capitalism?* New Park Publications σ. 87

⁴ Σάββας Μιχαήλ, *Περεστρόϊκα και Οικονομία*, Αλλαγή 1988 σ.53

⁵ Κ. Marx, *Capital* τομ. III, Progress Publishers, Μόσχα 1977 σ.791

⁶ Βλ. Hillel H. Ticktin, *Origins of the Crisis in the USSR- Essays on the political economy of a disintegrating system*, M. E. Sharpe Inc., Νέα Υόρκη 1992

⁷ Οπ. π. σ. 85

⁸ Karl Marx, *Economic Manuscripts of 1857-1858 (First Version of Capital)* [Grundrisse] in K. Marx-F. Engels Collected Works (MECW), Progress Publishers –Μόσχα 1986, τόμ. 28 σ.531

⁹ Κ. Marx οπ. π. στο MECW τόμ. 29 σ.91

¹⁰ Bertell Ollman, *Dialectical Investigations*, Rutledge 1993

¹¹ Leon Trotsky, *Revolution Betrayed*, New Park Publications.

¹² *From a world in turmoil to world revolution - Πολιτική Διακήρυξη της Διεθνούς Γραμματείας της CRFI*, Ιστανμπούλ, 28 Ιουνίου 2007 βλ. www.crfiweb.org

μετάφραση από αγγλικά Μ. Χλωρού